

СТАВЛЕННЯ ДО МЕДІА ЯК СКЛАДНИК ЯКОСТІ ЖИТТЯ В МЕДІАТЕХНОЛОГІЗОВАНОМУ СОЦІУМІ: РЕФЛЕКСИВНИЙ АНАЛІЗ

Найдьонов М. І.

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний університет інфраструктури та технологій
вул. Кирилівська, 9, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-3833-8643
iris_psy@ukr.net*

Григоровська Л. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу психології масової комунікації та медіаосвіти
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України
вул. Андріївська, 15, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-1436-5719
grigorovskaya_lv@ukr.net*

Найдьонова Л. А.

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
член-кореспондент НАПН України, заступник директора з наукової роботи
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України
вул. Андріївська, 15, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-1222-295X
mediasicolo@gmail.com*

Ключові слова:

медіатехнологізований простір, медіатравма, суб'єктність, культура, інформаційна війна, інформаційно-психологічна стійкість, підготовка психолога, соціокультурні технології, рефлексивний тренінг-практикум, репрезентативна рефлексія.

Статтю присвячено проблемі пошуку нових підходів до розв'язання предметного завдання – забезпечення ефективного відтворення персональної та групової суб'єктності у воєнний і повоєнний час. Суб'єктність бачиться умовою ефективного протистояння викликам і загрозам життю і здоров'ю людини, які несуть не тільки прямі воєнні дії, а й медіа, які здатні послабити особистий і спільний потенціал протистояння ворогу. Наголошується на підвищеній відповідальності медіа у сприянні психологічній стабільності людини, її здатності протидіяти ворожій дезінформації і розуміння контекстів і обмежень воєнного інформаційного поля. Аналізується сьогодення ситуація як час не тільки неймовірно високих загроз, а й одночасно можливостей, які, аби перемогти, необхідно перетворити на результат. Висловлюється думка, що таким результатом має стати масова практика рефлексування. Обґрунтовується важливість соціокультурних технологій та їх спрямування на виведення персони і групи в зону найближчого розвитку для подолання кризи обмеження когнітивних, особистісних і комунікаційних ресурсів у ситуації війни та післявоєнний період. Моделлю для міркувань виступає образ побудови інтегрованого курсу «Медіа і соціокультурні технології» для студентів магістратури за освітньо-професійною програмою

«Практична психологія» як частини підготовки психолога, у тому числі для системи освіти, до виконання професійної діяльності, відповідного рівню сучасних викликів як соціального, соціокультурного, так і соціотехнологічного характеру. Викладено змістовий модуль програми. Його специфіку зумовлено, з одного боку, війною та пов'язаними з нею змінами інформаційного простору, з іншого – безпрецедентно швидким розвитком і поширенням у соціумі програм штучного інтелекту, яке створює потенційну загрозу узалежнення людини поза межами власного контролю і потребує переведення проблематики із суто психологічного поля у загальносоціальний і загальнокультурний. Ідею масового рефлексування реалізовано в розширеному блоці тематик, присвячених ціннісному прийняттю рефлексії як інструменту опанування складності і невизначеності, збереження і розвитку суб'єктності, та практичному опануванню базових умінь її розвитку, підтверджених багаторічною практикою впровадження рефлексивних технологій.

ATTITUDE TO THE MEDIA AS A COMPONENT OF THE QUALITY OF LIFE IN A MEDIATECHNOLOGIZED SOCIETY: REFLECTIVE ANALYSIS

Naydonov M. I.

*Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Professor at the Department of Psychology and Social and Humanitarian Disciplines
State University of Infrastructure and Technologies
Kyrylivska str., 9, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3833-8643
iris_psy@ukr.net*

Hryhorovska L. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher of the Laboratory of Psychology
of Mass Communication and Media Education
Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine
Andriivska str., 15, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1436-5719
grigorovskaya_lv@ukr.net*

Naydonova L. A.

*Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Deputy Director for Scientific Work
Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine
Andriivska str., 15, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1222-295X
mediasicolo@gmail.com*

Key words: *media, media-technological space, media trauma, subjectivity, culture, information warfare, informational and psychological stability, psychologist training, sociocultural technologies, reflective training workshop, representative reflection.*

The article is devoted to the problem of finding new approaches to solving the objective task – ensuring the effective reproduction of the subjectivity of a person and a group in war and post-war times. Subjectivity is seen as a condition for effective resistance to challenges and threats to human life and health, which are brought not only by direct military actions, but also by the media, which are able to weaken the personal and joint potential of opposing the enemy. The increased responsibility of the media in promoting the psychological stability of a person, his ability to counteract enemy disinformation and understanding the contexts and limitations of the military information field is emphasized. Today's situation is analyzed as a time of not only incredibly high threats, but also at the same time opportunities that, in order to win, must be turned into a result. The opinion that such a result should be a mass practice of reflection is expressed. The importance of socio-cultural technologies and their direction to bring the person and group to the zone of immediate development for overcoming the crisis of limitation of cognitive, personal and communication resources in the situation of war and the post-war period is substantiated. The model for reasoning is the image of the construction of an integrated course “Media and socio-cultural technologies” for master's students under the educational and professional program “Practical Psychology” as part of the training of a psychologist, including for the education system, to perform professional activities, corresponding to the level of modern challenges both social, socio-cultural and socio-technological nature. The content module of the program is outlined. Its specificity is due, on the one hand, to the war and related changes in the information space, and, on the other hand, to the unprecedentedly rapid development and spread of artificial intelligence programs in society, which creates a potential threat of human dependence beyond the limits of one's own control and requires the transfer of issues from a purely psychological fields in general social and general cultural. The idea of mass reflection is implemented in an extended block of topics dedicated to the value acceptance of reflection as a tool for mastering complexity and uncertainty, preservation and development of subjectivity, and practical mastering of the basic skills of its development, confirmed by many years of practice of implementing reflective technologies.

Постановка проблеми. Безпрецедентна чисельність і загрозовість викликів воєнного сьогодення України і її поствоєнного майбутнього не залишають сподівань на можливість їх подолання одномірними рішеннями. Складність сьогоденішнього світу і прогнозована складність майбутнього потребують адекватного відображення як у колективній, так і індивідуальній свідомості, аби на суспільному рівні і рівні індивідуального життя, в часи виживання у війні і складний повоєнний час діяти продуктивно, одночасно усвідомлюючи всю складність реальності і при цьому не зігнувшись під її тягарем. Як набувати такої здатності? Ця стаття є спробою пошуку відповіді на це запитання.

Тож спочатку для самоконтролю і колективної саморегуляції спробуємо описати цю сучасну нашу реальність. Після гібридної частини російської агресії країна перебуває у гарячій фазі війни. Ворог має переваги у живій силі, кількості і видах озброєнь. Висуваючи претензії до України, апелює не до міжнародного права і не прагне розв'язання суперечностей у міжнародних судах, натомість

формує розмиті і неможливі для виконання в цивілізованому демократичному світі причини своєї агресії (на кшталт денацифікації і денационалізації), представляючись до того ж стороною, що захищає себе від буцімто агресивних намірів України і так званого Заходу.

Отже, у своїх претензіях агресор користується не прямими, а імпліцитними умовами, і ці його претензії, призначені по суті для власного суспільства, є маскуванням справжніх намірів з метою контролю інформаційних потоків, що має надвелике значення, незалежно від стадії війни – гібридна вона чи повномасштабна [5; 19].

Гаряча фаза війни нині позначає дві тенденції щодо її найближчого майбутнього – контрольованого часу закінчення або перетворення на позиційну. Війна на обох її стадіях – гібридній і гарячій – вочевидь пов'язана з диспропорціями в розвитку двох країн та неприйнятними для ворога євроінтеграційними прагненнями України, які останнім часом отримали виразну позитивну динаміку практичної реалізації, тим самим засвідчивши програш росії у передуючій гарячій фазі

гібридної (інформаційної) війни як щодо цивілізованого світу, так і щодо українського суспільства.

На значення і силу медіа у сучасному технологізованому світі вказує і той факт, що, незважаючи на поразку ворога в інформаційній війні і попри успішне протистояння йому України на полі бою, спостерігаємо останнім часом в інформаційному просторі багатьох країн шалене підвищення питомої ваги згаданої вище прогнозує тенденції переходу гарячої війни в позиційну. Це відбувається, на нашу думку, внаслідок викривлення інформаційного простору, спричиненого зловмисними вкидами спотвореної інформації з боку ворога. Таким чином, медіа через свою технологічну потужність стали вагомим чинником конструювання реальності, дієвим «гравцем» на полі як суспільного життя, так і життя окремої людини, здатним впливати в той чи інший бік на її благополуччя загалом, складником якості життя людини у сьогоднішньому медіатехнологізованому просторі.

Чи готові ми до такого сприйняття місця медіа в нашому світі і усвідомлення залежності якості нашого життя від правильного сприйняття їх меседжів, які формуються різними акторами, у т.ч. зацікавленими в послабленні нашої ресурсності ворогом (відкритим чи прихованим), з різними цілями? Викладемо деякі міркування з цього приводу.

Ворог у своїй інформаційній війні проти України та цивілізованого світу виходить зі свого самосприйняття, яке визначає, з одного боку, наявність його ресурсної переваги в кількісних показниках озброєнь та людей, а з іншого – визнання факту переваг ресурсності розвитку в Україні (зокрема, безвіз, що дає змогу українцям вільно пересуватися значною частиною світу; реальність їхньої участі у політичному житті, що формує досвід переживання різних наслідків свого політичного вибору; посилення євроінтеграційних тенденцій, про що вже прямим текстом кажуть спікери пропагандистських передач на провідних державних телеканалах ворожої держави).

Крім євроінтеграційних прагнень, в Україні утверджується тенденція прагнень до стабільності і захищеності у військовому сенсі (євроатлантична інтеграція). Тобто очевидним є поглиблення розвитку України в економічному сенсі і ризик для ворога унеможливлення скористатися своєю тимчасовою перевагою в ресурсі озброєнь та чисельності вояків.

Чи логічно є спроба випередити події і застосувати зброю раніше, ніж вона перестане бути перевагою? Це питання вже набуло не теоретичного, а практичного значення і дискусія тут немає сенсу.

Як можна описати нашу власну ситуацію напередодні війни і в її ході? Попри різношаровість

нашої технічної, соціальної, політичної реальності, дослідження показували постійне зростання євроінтеграційних прагнень і готовності [20]. Забезпечення вільного доступу до більшості країн світу у режимі безвізу утворює велику кількість учасників набуття нового досвіду не тільки серед громадян, що перебувають на підконтрольній Україні території, а й серед тих, хто опинився на територіях окупованих чи анексованих.

Крім того, певним наскрізним чинником цієї ситуації є виразне зростання та зміна культурних тенденцій, уявлень українців про себе (зокрема, позбавлення комплексу меншовартості) та отримання доступу до новітніх технологій. Маємо на одному боці розвиток штучного інтелекту та цифровізацію громадянського суспільства, на іншому – воєнний стан, який обмежує демократичні ініціативи та традиційні способи існування громадянського суспільства.

Описана ситуація є, з одного боку, безумовним викликом, з іншого – спонуканням до модифікації існування соціального життя. Що із загального принципу «кожен виклик породжує унікальну можливість» ми можемо обернути на результат цієї можливості в практичному ключі? На нашу думку, таким результатом може і має стати масова практика рефлексування. Підставою ж для таких міркувань є саме набагато більші обсяги прихованих умов, які почали функціонувати у суспільному інформаційному просторі у зв'язку з війною, і цей факт потрібен оброблятися свідомістю. Виходячи з принципу відкритості, який сповідує наше суспільство, ця ситуація і допомагає сформулювати завдання – більше рефлексії на персональному рівні, на рівні функціонування громад саме тому, що центральна інформаційна вертикаль обтяжена секретністю і процедурами євроінтеграції, і саме цей відкритий діалог нас усіх з усіма неспроможний розшифрувати ворог.

Нова фаза інформаційної війни на фоні її теперішньої гарячої стадії, будучи істотною частиною сучасної загрози для України, вимагає прийняття виклику не тільки в інформаційному ключі, а в комплексній взаємодії низки галузей, у т.ч. психології в межах культури і гуманітарних технологій як таких. В іншому розрізі вона проблематизує необхідність нового психологічного образу суспільства і, зокрема, професії (психолога). І, нарешті, ми бачимо, що інтенсивність розвитку не може бути описана самою тільки психологією, бо ми перебуваємо у стані культурних зрушень загалом. (Звісно, йдеться не про вузьке розуміння культури як виключно художньої, як мистецтва, а в широкому сенсі – культури як виробництва разом з освітою, соціальних норм способу життя).

Отже, описана реальність спонукає нас осмислити суспільний спосіб її представлення. Ми

зі свого боку бачимо, що стихійних засобів для цього не досить, і потрібна спеціальна турбота освіти із забезпечення суспільства новими міжгалузевими поглядами і в теоретичному, і в практичному ключі.

Відповідно, виникають, з одного боку, нові пропозиції для інститутів щодо опрацювання викликів, з іншого – пропозиції для системи освіти, зокрема освіти з підготовки психолога як професіонала соціальної галузі.

Потреба у введенні в навчальний процес підготовки майбутніх психологів ідей, настанов, принципів, які б підготували їх до виконання професійної діяльності, відповідного рівню сучасних викликів як соціального, соціокультурного, так і соціотехнологічного характеру, має реалізуватися через розробку інтегрованих навчальних курсів.

Мета статті має комунікаційний і предметний складники. Перший формулюється як пошук підходів до розв'язання, отримання ресурсу обговорення у спільноті низки дуже важливих, на наш погляд, нюансів предметного завдання мультидисциплінарної інтеграції, інший – забезпечення ефективного відтворення персональної та групової суб'єктності у воєнний і повоєнний час (врахування впливу ситуації). Моделлю для спільних міркувань може виступати образ побудови спецкурсу «Медіа і соціокультурні технології» для студентів магістратури за однією з найбільш поширених освітньо-професійних програм «Практична психологія».

Обґрунтування мети. Хоча в останні майже два десятиліття курси і спецкурси із проблематики медіа з різною предметно-галузєвою спрямованістю (журналістика, психологія, освітня діяльність, соціальна робота тощо) набули значного поширення, знов порушити питання **про змістову його наповненість** нині змушують два однаково важливі, хоча й різнопорядкові чинники: з одного боку, війна, з іншого – безпрецедентно швидкий розвиток і поширення у соціумі програм штучного інтелекту, зокрема реалізованих як чат-боти, для обслуговування найрізноманітніших людських потреб.

У часи викликів для того щоб зберегти перспективу власного життя, мати досягнення, підтримувати здоров'я і, зрештою, бути щасливим, треба мати твердий ґрунт під ногами. У часи такого виклику, як війна, тверда опора потрібна не тільки тому, що існують реальні загрози життю кожної людини і суспільства загалом від воєнних дій, а й тому, що треба протистояти загрозам, які можуть нести здоров'ю і опосередковано життю медіатехнології, зокрема трансльовані через медіа враження і образи війни, які здатні послабити особистий і спільний потенціал протистояння ворогу, потрібно вміння оперувати прихованими умовами, тобто рефлексія.

Отже, війна змінює комунікацію, висуває нові – підвищені – вимоги до її якості. Нині комунікація відбувається в умовах інформаційної війни, зазнає обмежень у традиційних способах взаємодії. Треба мати стійку загартовану психіку, аби зорієнтуватися в тому, як перемогти ворога не тільки силою зброї, а й розуму, хитрощами, зрештою обманом, успіх якого великою мірою забезпечує саме вправність у застосуванні нових правил у комунікації. Чи не найбільша прикریсть війни полягає в тому, що для того, аби обман спрацював, аби ворог повірив дезінформації, влада змушена обманувати частково і власне населення. І ця ситуація не тільки покладає підвищену відповідальність на медіа, а й потребує брати до уваги важливість забезпечення психологічної стабільності людини, її здатності протидії ворожим дезінформаціям і розуміння контекстів і обмежень воєнного інформаційного поля, в якому теж іде війна.

Війна також «вломилась» у життя громад, порушила величезну кількість усталених людських зв'язків на різних рівнях об'єднань – родинних, виробничих (професійних), спільнотних, спричинивши гігантські переміщення населення як у межах держави, так і за її межі. І в цій ситуації саме медійна соціотехнічна комунікація допомагає зберігати первинні середовища інституцій, професійних спільнот, територіальних громад.

У широкому сенсі поява багатьох нових інструментів комунікації, які необхідно опанувати, та ще в контексті поділу на «свій – чужий», – це виклик. З іншого боку, це вікно викликаних жорсткими обставинами можливостей вчасно забезпечити вже давно назрілу потребу переходу на новий якісний рівень продуктивності праці, причому у будь-якому секторі – гуманітарному, технічному, інформаційному, соціотехнічному тощо. Якщо ж усе-таки акцентувати тему медіа, то перехід на новий рівень – це є набуття здатності і вправності у способах комунікації, які б забезпечували розуміння між «своїми» і від'єднання від ворожих втручань, це здатність потужно прогресувати в опануванні сучасного технологічного рівня розвитку медійної індустрії, випереджаючи ворога.

Викладене не втратить своєї важливості і в повоєнний період. Зміняться проблеми, але не вимоги високого рівня комунікативної компетентності. Процес вступу до ЄС потребуватиме від нас освоєння реальності конвенційних підходів у перемовинах з конкретними державами – членами ЄС, вміння розмовляти, зберігаючи баланс поваги до інших і одночасно до себе.

У чому цінність стабільних часів? У можливості відтворення і стабільного, поступального розвитку культури у широкому сенсі (всіх її

складників від мистецтва вислову до культури узгодженого мовчання; медійної та інформаційної критичності до ідентифікаційної вправності; від галузевої культури до загальнолюдської). Про це важливо пам'ятати, тому що культура є тим, що входить у нас раніше, ніж тверде знання і викарбувані освітою поняття, закладаючи основи людського в людині.

Війна, з одного боку, руйнує стабільність, а з нею й зменшує можливості відтворення, з іншого – породжує безліч обхідних шляхів. Це ще більше наголошує на тому, що під час війни важливо знати і володіти технологіями, спрямованими на розвиток людського потенціалу, людини як суб'єкта культури. Чому технології? Тому що технології – це інструмент забезпечення продуктивності праці і самопродуктивності людини, які у підсумку забезпечать перемогу.

Чому під час війни як ніколи важлива психологія? Тому що всі спричинені війною негаразди особистого і суспільного життя, як-от згорання демократії, вражаюча несправедливість, яку несе у світ війна, можуть знайти розв'язання або розраду у психології.

Саме для опанування студентами-психологами цими ідеями як ціннісним підґрунтям майбутньої практичної діяльності розроблявся курс за вибором «Медіа і соціокультурні технології».

Результати дослідження. Під час створення програми невеликого за обсягом курсу «Медіа і соціокультурні технології» (40 аудиторних годин – 16 лекційних і 24 практичних) традиційний підхід послідовного, систематизованого і деталізованого викладення дисципліни видавався нам навряд чи виправданим, якщо не неможливим через стислість часу та імпліцитну багатоаспектність змісту, що потребує інтеграції. Зауважимо, що вже складники назви (принаймні такі, як «медіа» і «технології») самі по собі могли бути розгорнуті в окремі повноцінні курси. Додаткове змістове навантаження містив у собі сучасний контекст викликів, які постали перед українським суспільством, і який мав бути врахований у тематиці. Отже, проблема полягала в неможливості вписати зміст у рамки якоїсь визначеної з усталеним змістом дисципліни, з одного боку, й одночасно неможливості зовсім обійтися без деяких базових тематик – з іншого.

За цих засторог предметом дисципліни ми бачили закономірності функціонування медіа як частини культури і провідного способу здійснення культури (медіатизованого) у сучасних умовах, рівно як і психологічні закономірності інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій у складі соціокультурних технологій як провідного способу розвитку соціокультурних технологій.

Мета курсу була визначена нами не тільки як формування у студентів комплексних уявлень у

міжгалузевому просторі на основі ознайомлення з функціонуванням медіа як вагомого складника культури, способом її відтворення і розвитку у сучасних суспільствах, природою й закономірностями медіапсихологічного впливу, ризиками медіаспоживання, рефлексивними способами розвитку критичності, формування професійної етичної позиції як користувачів інструментами психологічного впливу, а й формування у майбутніх фахівців уміння з опорою на міжгалузеве знання і комплексний підхід вирішувати не тільки стандартні професійні завдання, а й бути готовими до пошуку самостійних відповідей і рішень як у межах професії, так і в громадянському самоздійсненні, важливого в часи особливо великих викликів.

До курсу було включено як традиційні базові питання за напрямками «медіа» і «технології», а також зроблена низка ключових акцентів, які створювали «ідейний» (філософсько-етичний) каркас курсу. До перших можна віднести за напрямом «медіа» питання функціонування медіа у сучасному суспільстві (функції, механізми регулювання і фінансування, професійні стандарти якості), закономірностей сприйняття медіаконтенту та їх використання в розробці соціокультурних технологій; психологічних феноменів взаємодії з медіа та способами психологічного аналізу медіаконтенту як частини ставлення до медіа і як частини якості життя в медійному просторі; змін медіапростору під час війни та способів захисту від шкідливих медіавпливів [1–3; 6; 7; 14–19]. За напрямом «технології» до базових віднесено питання змісту поняття «соціокультурні технології», їх психологічного впливу на суспільство, ролі та можливостей сучасних медіа у поширенні та посиленні впливу соціокультурних технологій [4; 5; 21].

До каркасних віднесено питання медіа як послуги в різних сегментах функціонування суспільства; ціннісних підвалин технологізації психологічних послуг для збереження суб'єктності людини як головної цінності демократичних суспільств; гуманістичної сутності низки конкретних психолого-медійних технологій, побудованих на теоретичному фундаменті групової рефлексії, та опанування конкретними початковими вміннями застосування певної сукупності технологічних прийомів, що забезпечують реалізацію їх соціокультурної місії – виведення персони і групи в зону найближчого розвитку для подолання кризи обмеження когнітивних, особистісних і комунікаційних ресурсів [8–13].

Зрештою, за тематичною розбивкою курсу набув такого вигляду:

Тема 1. Уведення в предмет. Медіа як послуга. Медіареальність і реальність медіа.

Функції медіа. Взаємодія замовника і виконавця в освіті як образ медійної послуги в різному масштабі відносин. Медіа як бізнес і як ринкові відносини. Принцип кастомізації. Критерії оцінки ефективності медійного бізнесу. Медіавласність і фінансування медіа. Провідні телерадіокомпанії. Система виробництва медіапродукції. Медіа як мистецтво, як складник культури. Символи і смисли. Симулякри. Медіа як мистецтво і як складник культури. Медіа як третя реальність. Психологія взаємодії з медіа. Медіа як політична технологія. Культура медіа у виборчому процесі. Політика і публічне управління, функції медіа. Медіареальність як сучасний соціокультурний простір.

Тема 2. Медіа і соціокультурні технології нині. Культура, мистецтво, технології як способи відтворення людської цивілізації. Організаційні інститути підтримки культури (освіта, інститути історичної пам'яті, довіри, участі). Культура в епоху цифровізації, розвитку штучного інтелекту – особливості, здобутки, ризики. (Конкретизація. Взаємозв'язок понять «культура», «мистецтво», «технології», «соціум»). Історична динаміка розвитку соціокультурних технологій. Психологічні наслідки кастомізації. Штучний інтелект: медіа, інформаційні, цифрові технології. Ризики запровадження соціокультурних технологій на етапі цифровізації, появи штучного інтелекту). Інформаційне перевантаження як характеристика сучасного етапу розвитку медіа і наростання кризи обмеження когнітивних та інших дефіцитів. Медіаграмотність і медіакультура.

Тема 3. Парадокс існування технологій, спрямованих на людину, у суспільствах, де людина є найвищою цінністю. Складність світу і науки про складність. Невизначеність як характеристики сучасного світу. Суб'єктні і «безсуб'єктні» технології. Маніпуляції як спроба обійти суб'єктність партнера по взаємодії. Парадокси і дилеми. Етичні виклики створення і використання технологій.

Тема 4. Психолого-медійні технології. Ч. 1. Технологія рефлексивного тренінг-практикуму як реалізація груп-рефлексивної теорії. Виведення персони і групи в зону найближчого розвитку для подолання кризи обмеження когнітивних, особистісних і комунікаційних ресурсів як соціокультурна місія груп-рефлексивних технологій. Відновлення думки в дискурсі, у дії і у вчинку як основа рефлексивних технологій. Технологія рефлексивного тренінг-практикуму: мета, принципи, етапи. Поінформована згода. Аутсорсінг рефлексії. Процедури рефлексивного кола. Принцип нарощування. Принцип компетентності. Запитання на розуміння. Запитання на розвиток. Ставлення і рефлексія як процедури.

Тема 5. Психолого-медійні технології. Ч. 2. Медіа і створення рефлексивної мета-технології. Огляд технологій рефлексії. Зростання технологічних потужностей медіа як складник розвитку рефлексивної мета-технології. Мета-технологія в психологічних технологіях. Відносини «замовник – виконавець» у наданні психологічних послуг у рефлексивній мета-технології. Технологія «перевернутого навчання».

Тема 6. Психолого-медійні технології. Ч. 3. Технологія репрезентативної рефлексії. Принцип громадянської науки, відкрита наука. Репрезентативність як принцип вимірювання в технологіях. Репрезентативна рефлексія: психологічний і технологічний компоненти.

Тема 7. Психологія сприйняття медіаконтенту та її використання в розробці соціокультурних технологій. Психологія взаємодії з медіа (медіаефекти): втеча від реальності, нормалізація, культивування. Вплив медіа на усвідомлення інформації. Ілюзії, інформаційні бульбашки, інформаційні віруси, функціонування досвідомих настанов – інформаційно-саморегуляційні радикали. Емоційна реакція на медіаконтент. Медіатравма. Інформаційно-психологічна стійкість як здатність ефективно регулювати взаємодію з медіа і протидіяти медіаризикам (медіатравматизація, дезінформація та ін.). Критерії якісного інформування. Вплив медіа на соціалізацію. Вікова періодизація медіаризиків. Використання психологічних закономірностей сприйняття в рекламі, маркетингових технологіях. Медіа та учасницькі технології демократії. Психологічний аналіз медіаконтенту як частина ставлення до медіа і як частина якості життя в медійному просторі.

Тема 8. Особливості застосування медійних соціокультурних технологій під час війни. Принципи регуляції медіа в демократичних суспільствах. Зміни інформаційного простору під час війни: поляризація, дезінформація, пропаганда. Індоктринація як «промивка мізків». Вразливі категорії, захист дітей у медіапросторі. Українські культурні медіа під час війни. Регуляція та саморегуляція медіа, спільні акти узгодження медіаіндустрії та громадянського суспільства. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення як державний орган взаємодії з громадськістю і регулятор системи медіа в умовах війни.

Визначаючи *практичну значимість* запропонованого матеріалу для майбутніх психологів, яка зазвичай міститься у запитанні «*Чому це потрібно вивчати?*», ми дали таку відповідь: для розвитку критичного ставлення до медіапродукції, готовності та здатності до здійснення особистісного та організації колективного опору шкід-

ливому впливу медійних технологій; для розвитку рефлексії та набуття практичних умінь її застосування в реалізації громадянської позиції щодо забезпечення співрегуляції медіа; для формування загальних умінь застосувати набуті знання в безпосередній професійній практичній діяльності, в тому числі для підвищення інформаційно-психологічної стійкості населення як складника національної безпеки.

Що, як ми передбачаємо, могли б отримати студенти в результаті вивчення курсу (запитання «**Чого можна навчитися (результати навчання)**»)? Отримати більш цілісне розуміння соціокультурного простору та процесів, що його формують та трансформують з т. з. психології; критично осмислювати роль медіа як його складник та вплив медіапродукції на людину та суспільство; просунути в розвитку власної рефлексивності та опанувати базові вміння розвитку рефлексії як соціокультурної технології, формуючи у т.ч. власне ставлення до медіа як складника якості життя в медіатехнологізованому соціумі.

Які конкретні галузі застосування набутих умінь могли б бути доступними студентам в їхньому професійному, громадянському і особистісному майбутньому? Набуті компетентності давали б їм змогу здійснювати аналіз та давати кваліфіковану критичну оцінку психологічного впливу соціокультурних технологій у медійному просторі; протистояти їх можливому негативному впливу на особистісному рівні; компетентно реалізовувати громадянську позицію щодо відповідальності і співрегуляції медіа для запобігання їх негативному впливу на суспільство; і цілком зрозуміло, застосовувати набуті знання і технологічні вміння в практичній роботі психолога.

Представлений інтеграційний курс розроблено на основі трирічного досвіду викладання курсу «Інформаційно-комунікаційні технології у соціальній роботі» (зі спеціальності «Соціальна робота» в КНУ ім. Тараса Шевченка) та курсу «Медіапсихологія» (за спеціальністю «Психологія») [6; 7; 14–16]. Практичні завдання інтеграційних курсів спрямовано на реальну взаємодію з наявними офіційними інформаційними ресурсами, які репрезентують систему державного і муніципального управління, інформаційні сервіси покращення наукової і навчальної діяльності, кібербезпеки тощо. У межах практичної частини курсу в умовах війни студенти опрацюватимуть технології і відповідні ресурси протидії дезінформації і технології психологічної діагностики, підтримки і самопомоги. Проектний підхід дає можливість у межах самостійної роботи студентів підготувати пропозиції і науково обґрунтовані рекомендації для інституцій або пев-

них груп споживачів. Групова рефлексія створює умови для розвитку комунікаційних компетентностей і покращення умінь роботи в команді [8–11; 15]. Інтеграція відбувається вбудовано в наявні актуальні потреби студентів і відповідає кращим інтересам їхнього особистісного розвитку і професійного самоздійснення. Враховано також 10-річний досвід розвитку шкільної медіаосвіти у двох всеукраїнських експериментах МОН України і НАПН України.

Проблематизація подальшого вдосконалення курсу пов'язана із забезпеченням усе більшої відповідності потребам студентів і розбудови спільного плану майбутнього для повоєнного відновлення країни. Запропоновану програму курсу можна розглядати як типову для адаптації її для інших спеціальностей у частині загальної підготовки для розвитку загальних інформаційно-комунікативних компетентностей, що включають медіаграмотність (інфомедійну грамотність) і цифрове громадянство згідно із сучасними вимогами євроінтеграції.

Висновки. Оманливість судження про розвиток ресурсної спроможності людства у вигляді новітніх технологій є досить очевидною через його поверхневність. Справжньою причиною розвитку технологій та проникнення їх у соціально-гуманітарну сферу є періодичні усвідомлення (і, відповідно, дії) із задоволення цієї потреби – підсилення людських здібностей саме через невпинне ускладнення зв'язків між технічною і соціогуманітарною сферами.

Первинний причинно-наслідковий мотиватор передавання частини повноважень людських функцій технологіям через ускладнення світу стає новим викликом і через те, що людство за допомогою цих технологій починає не тільки невпинно творити і примножувати ресурс, а й руйнувати його (конкуренція корпоративного егоїзму, війни). І це приводить до формулювання надважливої мети – збереження необхідної кількості носіїв інтелектуальних умінь, відносно незалежних від технологій.

Масштабність загроз узалежнення людини від ланок інтелекту поза межами власного контролю потребує переведення проблематики із суто психологічного поля розгляду проблеми у загальносоціальний і загальнокультурний.

Спроба побудувати модель такого інтеграційного підходу у вигляді запропонованого навчального спецкурсу «Медіа і соціокультурні технології» для магістрів за освітньою програмою «Практична психологія» та його реалізація у вигляді здійсненої практики підтверджують як можливість його у складі курсів з підготовки психологів, так і відкривають проблематизації для перспектив удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріюшина С. Інтернет-публікації як різновид маніпуляції суспільною свідомістю. *Медіанпротір*. 2012. С. 26–29.
2. Вільчинська І.Ю. Актуальні форми медійних продуктів як відображення сучасних тенденцій в українському інформаційно-політичному просторі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Політологія*. № 2'2015. С. 187–190.
3. Горбунова В.В. Етичні дилеми у практиці психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота*. № 8. 2008. С. 3–5.
4. Давидова О.В. Сучасні психологічні технології в системі компетенцій майбутнього психолога. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України : матеріали II науково-практичного круглого столу (м. Київ, 24 квітня 2020). Київ : НАВС, 2020. С. 50–52.
5. Данильян О.Г., Калиновський Ю.Ю. Технології маніпулювання суспільною свідомістю у сучасних гібридних війнах: соціокультурний контекст. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс : монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків : ФОП Федоренко М.Ю., 2021. С. 108–130.
6. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів : колективна монографія / О.Т. Барішполец, О.Л. Вознесенська, О.Є. Голубєва, Г.В. Мироненко, Л.А. Найдюнова, Н.О. Обухова, Н.І. Череповська ; за ред. Л.А. Найдюнової, Н.І. Череповської. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2014. 244 с.
7. *Медіаторчість в часи війни: протистояння медіатравми* : матеріали V Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, 19 червня–23 серпня 2023 року / за наук. ред. Л.А. Найдюнової, О.Л. Вознесенської. Київ : ІСПП НАПН України, 2023. 78 с.
8. Найдюнов М.І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 484 с.
9. Найдюнов М.І. Репрезентативна рефлексія і рефлексивна ємність середовища спілкування як механізми профорієнтації при впровадженні Національної рамки кваліфікацій / М.І. Найдюнов, Л.В. Григоровська. редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : збірник статей. НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 38 (40). С. 218–245. URL: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0144.pdf.
10. Найдюнов М.І. Мультимедійні технології в дослідженні громадської думки / редакційна рада: М.М. Слюсаревський (голова), В.Г. Кремень, С.Д. Максименко та ін. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : збірник статей. НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2013. Вип. 32 (35). С. 237–251.
11. Найдюнов М.І. Груп-рефлексивний підхід до системи надання психологічних послуг з реабілітації в контексті війни. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 2. С. 148–173. URL: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0146.pdf.
12. Найдюнов М.І. Конструктивна рефлексія як потреба опанування невизначеності спотвореного війною світу: базові поняття. *Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни* : матеріали міжнародної міжгалузевої конференції (м. Київ, 25 квітня 2023 року) / за ред. Л.А. Найдюнової, М.І. Найдюнова, Л.В. Доценко. Київ, IRIS, 2023. С. 15–20. DOI doi.org/10.59416/CWRL2442.
13. Найдюнов М.І., Найдюнова Л.А., Григоровська Л.В. Психологічні проблеми вимірювання схильності до відтворювання фашизму, авторитаризму, тоталітаризму в суспільстві: до конструювання синтетичної шкали (аналіз міжнародного досвіду). *Проблеми політичної психології*. 2022. Випуск 11 (25). DOI: [10.33120/porp-vol25-year2022-89](https://doi.org/10.33120/porp-vol25-year2022-89).
14. Найдюнова Л.А. Медіапсихологія воєнного часу : електронний підручник для вчителя. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології, 2022. 344 с.
15. Найдюнова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
16. Найдюнова Л.А., Найдюнов М.І., Григоровська Л.В. Медіатравма і симптоми посттравматичного стресового розладу у дітей. *Журнал сучасної психології*. Вип. 4 (27). 2022. С. 56–70. DOI: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-4>.
17. Українські медіа в умовах війни. Правові норми та досвід. Варшава, 2023.
18. Jos de Mul. Digital Material. *Tracing New Media in Everyday Life and Technology*. Amsterdam University Press. 2009. P. 95–106.

19. Kingler Christopher. *The Art of Psychological Warfare Discover How to Defend Yourself from Manipulation and Learn Dark Techniques to Mislead, Intimidate, Demoralise and Influence the Thinking or Behaviour of Your Enemies*. Amazon. 2021.
20. Naydomov M., Naydonova L., Naydonova L.M, Grygorovska L. The dynamics of geopolitical orientations of the population as a basis for overcoming regional prejudice during the integration of internally displaced persons in Ukraine. *European congress of Psychology*. Amsterdam, 2017.
21. Schweibenz Werner. The Work of Art in the Age of Digital Reproduction. 2018. *Museum International*. 70(1–2):8–21. DOI: 10.1111/muse.12189.

REFERENCES

1. Andriishyna, S. (2012). Internet-publikatsii yak riznovyd manipuliatsii suspilnoiu svdomistiu. *Mediaprostrir* [in Ukrainian].
2. Vilchynska, I.Yu. (2015). Aktualni formy mediinykh produktiv yak vidobrazhennia suchasnykh tendentsii v ukrainskomu informatsiino-politychnomu prostori. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. Politolohiia*. № 2 [in Ukrainian].
3. Horbunova, V.V. (2008). Etychni dylemy u praktytsi psykholohichnoi dopomohy. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. № 8 [in Ukrainian].
4. Davydova, O.V. (2020). Suchasni psykholohichni tekhnolohii v systemi kompetentsii maibutnoho psykholoha. Aktualni pytannia psykholohichnoho zabezpechennia diialnosti Natsionalnoi politsii ta zakladiv vyshchoi osvity MVS Ukrainy: mat-ly II nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 24 kvit. 2020). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
5. Danylian, O.H., Kalynovskyi, Yu.Iu. (2021). Tekhnolohii manipuliuvannia suspilnoiu svdomistiu u suchasnykh hibrydnykh viinakh: sotsiokulturnyi kontekst. Viiny informatsiinoi epokhy: mizhdystsyplinarnyi diskurs: monohrafiia. Kharkiv: FOP Fedorenko M.Iu. [in Ukrainian].
6. Naidonova, L.A. (red.) (2014). *Mediapsykholohiia: na peretyni informatsiinoho ta osvitnoho prostoriv [kolektyvna monohrafiia]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
7. Naidonova, L.A., Voznesenska, O.L. (red.) (2023). *Mediatvorchist v chasy viiny: protystoiannia mediatravmi: materialy V Vseukrainskoi naukovoii internet-konferentsii, 19 chervnia – 23 serpnia 2023 roku*. Kyiv: ISPP NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
8. Naidonov, M.I. (2008). *Formuvannia systemy refleksyvnoho upravlinnia v orhanizatsiakh: monohrafiia*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
9. Naidonov, M.I., Hryhorovska, L.V. (2016). *Reprezentatyvna refleksiiia i refleksyvna yemnist seredovyshcha spilkuvannia yak mekhanizmy proforiientatsii pry vprovadzhenni Natsionalnoi ramky kvalifikatsii. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: zbirnyk statei*. Kyiv: Milenium. Vyp. 38 (40) [in Ukrainian].
10. Naidonov, M.I. (2013). *Multymediini tekhnolohii v doslidzhenni hromadskoi dumky. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: zbirnyk statei*. Kyiv: Milenium. Vyp. 32 (35) [in Ukrainian].
11. Naidonov, M.I. (2018). *Hrup-refleksyvnyi pidkhid do systemy nadannia psykholohichnykh posluh z reabilitatsii v konteksti viiny. Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky*. Vyp. 2 [in Ukrainian].
12. Naidonov, M.I. (2023). *Konstruktyvna refleksiiia yak potreba opanuvannia nevyznachenosti spotvorenoho viinoiu svitu: bazovi poniattia. Konstruktyvna refleksiiia konfrontatsii i kooperatsii: psykholohichni ryzyky i resursy viiny. Materialy mizhnarodnoi mizhhaluzevoi konferentsii*. Kyiv, IRIS [in Ukrainian].
13. Naidonov, M.I., Naidonova, L.A., Hryhorovska, L.V. (2022). *Psykholohichni problemy vymiriuvannia skhylnosti do vidtvoriuvannia fashyzmu, avtorytaryzmu, totalitaryzmu v suspilstvi: do konstruiuvannia syntetychnoi shkaly (analiz mizhnarodnoho dosvidu). Problemy politychnoi psykholohii*. Vyp. 11 (25) [in Ukrainian].
14. Naidonova, L.A. (2022). *Mediapsykholohiia voiennoho chasu: elektronnyi pidruchnyk dlia vchytelia* [in Ukrainian].
15. Naidonova, L.A. (2013). *Mediapsykholohiia: osnovy refleksyvnoho pidkhodu: pidruchnyk*. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
16. Naidonova, L.A., Naidonov, M.I., Hryhorovska, L.V. (2022). *Mediatravma i symptomy posttravmatychnoho stresovoho rozladu u ditei. Zhurnal suchasnoi psykholohii*. Vyp. 4 [in Ukrainian].
17. *Ukrainski media v umovakh viiny. Pravovi normy ta dosvid*. (2023). Varshava [in Ukrainian, in Polish].
18. Jos de Mul. (2009). *Digital Material. Tracing New Media in Everyday Life and Technology*. Amsterdam University Press.

19. Kingler, Ch. (2021). *The Art of Psychological Warfare Discover How to Defend Yourself from Manipulation and Learn Dark Techniques to Mislead, Intimidate, Demoralise and Influence the Thinking or Behaviour of Your Enemies*. Amazon.
20. Naydomov, M., Naydonova, L., Naydonova, L.M, Grygorovska, L. (2017). The dynamics of geopolitical orientations of the population as a basis for overcoming regional prejudice during the integration of internally displaced persons in Ukraine. *European congress of Psychology*. Amsterdam.
21. Schweibenz, W. (2018). The Work of Art in the Age of Digital Reproduction. *Museum International*.